

Európa a részletekben rejlik

Marek Šindelka: *Anyagfáradtság*

A hazájából, egy szétbombázott világból az új élet reményében kíván Európába eljutni Marek Šindelka *Anyagfáradtság* című, a menekültválságot unikális, épp ezért rendkívül tanulságos módon láttató regényének szinte még gyermek testvérpár-főhőse. A cseh szerző művének különlegességét az adja, hogy nem az európaiak szemével néz, hanem fokozatosan, minden egyes mondatával a két srác, az idősebb Amir, és az öccse, a műben végig csak *a fiúk*ként emlegetett kamasz tudatába juttatja az olvasóját. Ez a tudat(ok)ba helyezés/helyezkedés teszi lehetővé, hogy érzékeljük a két világ: a fiúk egykori otthona és az európai közeg közötti feloldhatatlan ellentétet, össze nem egyeztethetőséget. Van azonban valami közös is a két világban: az, hogy különböző okok miatt ugyan, de mindkettő élethetlenné válik a fivérek számára.

A két fiú szülővárosára – tudjuk meg a tudatukat tükröző műből – „két hordóbomba zuhant” (64.), s Amir ekkor felfogta, hogy az addig lelkileg, szellemileg és érzelmileg otthont adó miliójükből – testi épségük megóvása érdekében – menekülniük kell. „Megértette azt a rettenetes kötődést, azt a fanatizmust, ahogy az élet a testbe csimpaszkodik. Akkor kristálytisztán és elképedve érzékelte, hogy nem létezik semmi, ami meghaladná a leplezetlen jelent, nincs múlt, nincs jövő, az élet mindig merőben praktikus, konkrét, itt és most. A tudat az a valami, ami a leglepusztultabb testet is biztonságba vonszolja” (uo.).

Tehát hiába kötődnek lelkileg és érzelmileg a hátrahagyott családjukhoz, a testük biztonságot keresve útnak indítja a testvéreket Európa felé. Csakhogy az embercsempészek az úton különböző autókba pakolják őket, így elveszítik egymást. De nemcsak egymást veszítik el, hanem az ismeretlen európai közegben az identitásukat is. Számokká válnak csupán, az embercsempészek sorszámaivá, s még az egymással való kapcsolattartásra egyedül alkalmas eszközeiket, a mobiltelefonjaikat is elveszik tőlük.

A számokként kezelt és telefonszámok nélkül hagyott fivérek ettől kezdve nemcsak az élethelehetőségeiket keresik Európában, hanem folyamatosan egymást is. Azt, hogy a fiúknak az elszakíttottságuk ellenére mennyire azonosak a gyökereik s mennyire azonos a világlátásuk és az életfelfogásuk, Šindelka sajátos módon láttatja. A testvérek új világba vetettségének küzdelmeit paralel módon, egyik fejezetet az egyik, a következőt a másik srácnak szentelve, végig azonos érzetekkel, és egy töről fakadó, költőket megszegyenítő szóképekkel, a rész-egész viszonyt kifejező

szinekdochékkal élve tárja az olvasója elé. Mindkét fiú elveszíti ugyanis az ott-hon jól működő időérzékét: az öt szállító furgonból megszökő *fiúnak* egy erdőbe vetődvén, Amirnak pedig egy másik autó motorházában utazva, s ott szénmonoxid-mérgezést kapva fogalma sincs, hogy mennyi idő telhetett el azóta, hogy az embercsempészek elszakították őket egymástól. S bár teljesen más élethelyzetbe kerülnek: Amir egy kórházban, majd újra az embercsempészek markában találja magát, az öccse pedig nagyváros után kutatva ismeretlen európai tájakon barangol, sorsuk azonosságát, a vér szerinti köteléküket jelzi, hogy mindketten részleteiben, pontosabban részeire szakadtan látják csupán Európát és a benne élőket.

A saját világ elvesztésének, a teljessége kettétörésének lesz így a szimbóluma, hogy Európa számukra csak töredezettség, elidegenítő részletek sokasága. Amíg az öcs számára „Európa korridorok, autópálya-felüljárók, logisztikai raktárak és mindenekelőtt kerítések összessége” (34.), mechanikus gépezet, geometriai alakzatok tömkelege, ahol még a fákat és a bokrokat is ugyanolyan nagyságúra és alakúra nyírják, addig Amir a mérgezése utáni rosszulletekor önmagát és a körülötte lévő embereket látja csupán részleteiben, szinekdochék formájában: „Valaki felpofozta, aztán még egyszer. Szóutánzatok. Ismeretlen nyelv. Vállánál fogva megragadta egy kéz, és megrázta. [...] Kézből több volt. Mindenhol ott legyeskedtek, a szavakba fonódtak. [...] Egy ujjat dugtak le a torkán, és lenyomták a nyelvét. [...] Egy arc hajolt oda hozzá” (99–100.).

Mind az öcs látta táj mechanikus ismétlődése, mind az Amir érzékelt emberi mozdulatok gépies jellege azt üzeni számukra, hogy abban az Európában, ahová annyira vágytak, „semmi sem él. Az emberekben is megszűnt az élet. Megkese-redett belülről, és elhalt. Mindent átítatott a fásultság” (6.). Itt csak a gépek, vagy a menekülteket szállító járművek tudnak elfáradni – innen a regény címe –, hiszen az ezeket kiszolgáló embereket már az egyébként a humánusra jellemző érzések is „elkerülik”.

Ennek a kiüresedett, elgépiesedett világnak a kvintesszenciáját a fiatalabb testvér érzékeli, amikor az útja során véletlenül betéved egy gyárba. Ezen a helyen – jelezvén, hogy egyre inkább hiányzik neki a bátyja, s ezzel a bátyja érzékelt testrészvilág – egyszerre szembesül a közeg és az emberek szinekdochikus szétesettségével és mechanikussá válásával. „A szerelőszalag hatalmas rovarra emlékeztette, ami a hátán fekvé hasztalanul próbál visszafordulni. [...] A csarnok hemzsegett a tökéletes mozdulatoktól. Gép gyártott itt egy másik gépet. Egy gép gondoskodott itt önmagáról a maga rémisztően hűvös módján. Azt a néhány élő munkást is csak azért fizették, hogy a mechanizmus részévé váljanak” (217.). „A kéz odanyújtotta a másik kéznek a mechanikus csavarhúzó. Néha megfeledkezett róla, mit is csinálnak épp a végtagjai. Teljes mértékben megbízhatott bennük. Önállóan dolgoztak, lekapcsolódva az agyról és az idegrendszerrel. A maga három mozdulatát végezte negyven másodpercenként. [...] A kéz meghúzta a csavart. A bankszámláján pedig minden hónap végén megjelent egy szám” (223–224.).

Ám a regény arra is rávilágít, hogy az egymástól elszakított testvérpár paralel és láthatóan meddő Európa-fóbiája mellett a hozzájuk hasonlóak bizonyos százaléka hogyan próbál meg mégis tiltakozni ez ellen a részeire hullott európaiság ellen. A számmá degradált menekültek némelyike ugyanis inkább megválnak az ujjbegyeitől, mintsem ujjlenyomatot tudjanak venni tőle az integrálása és internálása érdekében: „Európa egyre halványodott, ahogy ujjbegyek ezrei matattak rajta: vazelintől ragacos és hajótestek fémes szagát árasztó ujjak, némelyik körmöm alatt más kontinensek piszka, sós tengercsökevény. Rajzolat nélküli, sebes ujjvégek. Begy nélküli ujjak. Savval lemart, lenyesett, öngyújtóval leégetett ujjlenyomatok. A regisztrációval és a kényszerített internálással szembeni állandó félelem. Egész országok tűntek el a ragtapaszok és a kötések érintése alatt. Lázban égő, siralmasan gyulladt kezek terjesztették a megsemmisülést” (145.).

A regisztráció és internálás elleni tiltakozásnak azonban ez a formája paradox: hiszen a testrészek levágása egy olyan világban, amelyben az emberek a bevándorlók szemében csak és kizárólag testrészekként vannak jelen, nyilvánvalóan sikertelen. A regényben azonban van még egy protestáló alak, az Amirral egy táborba sodródó palesztin fiú, aki a sorsával, azaz Európába eleve megcsonkított testével érkezve egyedül képes fricskát mutatni ennek a felszabdalt új világnak: ahhoz ugyanis, hogy legyen elég pénze útnak indulni az élhetetlenné vált hazájából, még a szülőföldjén kioperáltatta magából az egyik szervét, ottani vonatkozásban tetemes összegért cserébe. Hatalmas, az oldalán tátongó sebében azonban sokkal több élet lüktet, mint azon az élettelessé vált helyen, ahová megérkezik. A palesztin srác eleven sebének Európába történő áthozatalában összpontosul tehát az az élet, amit a menekülők hátrahagynak, s annak a vágya, hogy ezt az új hazában – hisz, mint tudjuk, a tudat a testet biztonságba kívánja vonszolni – újra megtalálhassák. Azonban az európaiktól eltérő világlátásuk, a mechanikus létezés tagadó létformájuk – derül ki mintegy fájdalmas és megszívlelendő konklúzióként Šindelka regényéből – mindezt végképp lehetetlenné teszi a számukra.

(Fordította Barna Otilia. Európa Kiadó, Budapest, 2019)